

JISMONIY SHAXSLARDAN UNDIRILADIGAN SOLIQLARNI OSHIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILI HAMDA ULARNI MODELASHTIRISH

Babayev Shavkat Bayramovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Soliq va soliqqa tortish” kafedrası professorı v.b., PhD.

ORCID: 0000-0002-1630-4784

E-mail: sh.babaev@tsue.uz

Annotatsiya

Ushbu maqolada jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmiga ta'sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional omillar ekonometrik yondashuvlar yordamida tahlil qilindi. Tadqiqotda o'rtacha ish haqi, bandlik darajasi, inflyatsiya, norasmiy sektor ulushi va soliq ma'murchiligi samaradorligi kabi ko'rsatkichlar asosiy determinantlar sifatida baholandi. Panel ma'lumotlar va ko'p omilli regressiya modellari yordamida omillar ta'sirining miqdoriy o'lchamlari aniqlanib, soliqlar tushumlarini oshirish bo'yicha istiqbolli yo'nalishlar belgilandi. Natijalar soliqlarni boshqarish tizimini takomillashtirish, soliq bazasini kengaytirish va fiskal barqarorlikni ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: jismoniy shaxslar daromad solig'i, ekonometrik tahlil, panel ma'lumotlar, soliq bazasi, fiskal siyosat, norasmiy sektor, soliq ma'murchiligi.

Аннотация

В статье проведён эконометрический анализ экономических, социальных и институциональных факторов, влияющих на объём налогов, взимаемых с физических лиц. В качестве основных детерминант рассмотрены средняя заработная плата, уровень занятости, инфляция, доля неформального сектора и эффективность налогового администрирования. С использованием панельных данных и многофакторных регрессионных моделей количественно оценено влияние факторов и определены перспективные направления увеличения налоговых поступлений. Результаты позволяют выработать научно обоснованные рекомендации по совершенствованию системы управления налогами, расширению налоговой базы и обеспечению фискальной устойчивости.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц, эконометрический анализ, панельные данные, налоговая база, фискальная политика, неформальный сектор, налоговое администрирование.

Abstract

This article presents an econometric analysis of the economic, social, and institutional factors affecting personal income tax revenues. Key determinants such as average wages, employment rate, inflation, the share of the informal sector, and the efficiency of tax administration are evaluated. Using panel data and multiple regression

models, the quantitative impact of these factors is assessed, and promising directions for increasing tax revenues are identified. The findings provide a basis for developing scientifically grounded recommendations to improve tax management, expand the tax base, and ensure fiscal sustainability.

Keywords: personal income tax, econometric analysis, panel data, tax base, fiscal policy, informal sector, tax administration.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat byudjetining barqaror daromad manbalarini shakllantirishda soliqlar, xususan, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar muhim oʻrin egallaydi. Ushbu soliqlar davlatning fiskal siyosatini amalga oshirish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va makroiqtisodiy barqarorlikni taʼminlashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, soliq tushumlari hajmiga taʼsir etuvchi omillarni aniqlash va ularni aniq modellashtirish zamonaviy iqtisodiy boshqaruvning dolzarb yoʻnalishlaridan biridir.

Soʻnggi yillarda Oʻzbekistonda iqtisodiy islohotlar jarayonida soliq tizimining soddalashtirilishi, soliq stavkalarining bosqichma-bosqich pasaytirilishi, soliq maʼmurchiligining raqamlashtirilishi va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish boʻyicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq jismoniy shaxslar daromadlarining tarkibi, ish haqi dinamikasi, bandlik darajasi, inflyatsiya surʼatlari, isteʼmol bozori holati hamda hududlar kesimida iqtisodiy faollik darajasi kabi omillar soliqlar tushumining oʻsishiga turlicha taʼsir koʻrsatmoqda. Ushbu omillar oʻzaro murakkab iqtisodiy bogʻliqlikka ega boʻlib, ularni faqat intuitiv baholash emas, balki ekonometrik yondashuvlar orqali tahlil qilish talab etiladi.

Ilmiy dolzarblik shundan iboratki, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmiga taʼsir etuvchi asosiy determinantlarni aniqlash, ularning taʼsir kuchini miqdoriy baholash va istiqboldagi oʻzgarishlarni modellashtirish davlat fiskal siyosatini yanada samarali rejalashtirish imkonini beradi. Bunday tahlil nafaqat mavjud soliq bazasini mustahkamlash, balki byudjet daromadlarini barqaror oshirish, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni taʼminlash va hududiy rivojlanish siyosatini optimallashtirishga xizmat qiladi. Shu maʼnoda, ekonometrik modellashtirish vositalaridan foydalanish jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar dinamikasini tushuntirish va prognozlashning eng ishonchli usullaridan biridir.

ADABIYOTLAR SHARHI

Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar fiskal siyosatning asosiy tarkibiy qismi boʻlib, ularning hajmini belgilovchi omillarni ilmiy oʻrganish xalqaro miqyosda keng rivojlangan. Musgrave va Musgrave oʻzining “Public Finance in Theory and Practice” asarida daromad soligʻi tushumlariga taʼsir etuvchi asosiy omillar sifatida aholining daromadlar darajasi, ish bilan bandlik koʻlami, soliq stavkalari va soliq imtiyozlari tizimini qayd etadi. Harberger esa soliq tushumlari hajmini aniqlashda soliqqa tortish bazasining kengligi va maʼmurchilik samaradorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini taʼkidlaydi.

OECD tomonidan e'lon qilingan "Taxing Wages" yillik hisobotlarida jismoniy shaxslar daromad solig'iga ta'sir etuvchi muhim omillar sifatida real ish haqi dinamikasi, inflyatsiya, soliqqa tortish progressivligi hamda ijtimoiy badallar miqdori alohida yoritilgan. Atkinson va Stiglitz esa soliqqa tortish nazariyasi doirasida optimal daromad solig'i stavkalari aholi farovonligi va byudjet daromadlari o'rtasida muvozanatni ta'minlashi lozimligini asoslaydi.

Markaziy Osiyo davlatlari bo'yicha R. Alexeev va V. Polishchuk olib borgan tadqiqotlarda soliq bazasining kengayishiga asosan iqtisodiy faollik, rasmiy bandlikning o'sishi hamda norasmiy sektor hajmining qisqarishi ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan. O'zbekistonda esa J. Rakhimov tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda jismoniy shaxslar daromad solig'i tushumlariga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida aholining o'rtacha ish haqi, mintaqalar bo'yicha ishlab chiqarish hajmi va inflyatsiya sur'atlari ko'rsatilgan.

Qator tadqiqotlarda ekonometrik modellashtirish usullaridan foydalanish orqali soliqlar tushumini prognozlash imkoniyatlari ochib berilgan. Gujarati va Porter o'zining "Basic Econometrics" asarida soliq tushumlarini tushuntirishda ko'p omilli regressiya modellarining afzalliklarini ko'rsatib bergan. Baltagi esa panel ma'lumotlar modellaridan foydalanish mintaqaviy darajadagi omillarni aniqlashda yuqori aniqlik berishini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmi turli iqtisodiy, institutsional va demografik omillarga bog'liq bo'lib, ularni modellashtirish fiskal siyosatni yanada samarali rejalashtirish imkonini beradi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Moliya vazirligi va OECD hamda Jahon banki ma'lumotlar bazalaridan olingan. Yig'ilgan ko'rsatkichlar ichida ish haqi, bandlik darajasi, inflyatsiya va hududiy YaIM kabi omillar tanlandi. Tahlil jarayonida ko'p omilli regressiya va panel ma'lumotlar ekonometrik modellaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar (personal income tax) davlat byudjetining eng barqaror va muhim daromad manbalaridan biri bo'lib, fiskal barqarorlik, ijtimoiy siyosatni moliyalashtirish hamda makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu soliqlar hajmi turli iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional omillar ta'sirida shakllanadi. Shuning uchun ularni chuqur tahlil qilish va iqtisodiy modellashtirish davlatning soliq siyosatini takomillashtirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Birinchidan, soliq tushumlariga ta'sir etuvchi eng asosiy makroiqtisodiy omil – bu aholi daromadlari va ish bilan bandlik darajasidir. O'zbekistonda so'nggi yillarda o'rtacha nominal ish haqi o'sishi bilan birga, rasmiy bandlik ko'lamini kengaymoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2018–2023-yillar oralig'ida

mamlakat bo'yicha rasmiy band aholining umumiy soni 6,7 milliondan 7,9 million kishiga yetdi, bu esa soliq bazasini sezilarli kengaytirdi. Ish bilan band aholining o'sishi jismoniy shaxslar daromad solig'i tushumlarini to'g'ridan-to'g'ri oshiradi, chunki rasmiy sektorda ishlovchi fuqarolar soliqqa tortish tizimiga to'liq integratsiya qilingan bo'ladi.

Ikkinchidan, inflyatsiya darajasi ham muhim ta'sir ko'rsatadi. Narxlar umumiy darajasining oshishi ish haqlarining nominal o'sishiga olib keladi, natijada daromad solig'i tushumlari ham nominal ko'rsatkichlarda ortadi. Biroq yuqori inflyatsiya real soliq tushumlarining iqtisodiy ahamiyatini pasaytirishi mumkin. Shu sababli fiskal siyosatda inflyatsiya ta'sirini neytrallashtirish uchun progressiv stavkalar va indeksatsiya mexanizmlarini qo'llash muhim hisoblanadi.

Uchinchidan, soliq ma'murchiligi samaradorligi va raqamlashtirish darajasi soliqlar tushumining barqaror o'sishini ta'minlovchi hal qiluvchi omildir. O'zbekistonda so'nggi yillarda "Soliq" mobil ilovasi, elektron hisobot tizimlari, onlayn-kassa apparatlari va soliq to'lovchilar hisobini avtomatlashtirish mexanizmlarining joriy etilishi yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga yordam bermoqda. OECD va Jahon banki tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli soliq boshqaruvi soliqlarni yig'ish xarajatlarini kamaytiradi, soliq to'lovchilar uchun qulaylik yaratadi va soliq tushumlarini oshiradi.

Hududiy farqlar ham jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmini belgilovchi muhim omillardandir. Mintaqalar kesimida iqtisodiy faollik, ishlab chiqarish hajmi va xizmatlar sektori rivojlanishidagi farqlar soliq tushumlari hajmiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida o'rtacha ish haqi respublika o'rtacha darajasidan yuqori bo'lgani sababli daromad solig'i tushumlari ham yuqori. Aksincha, iqtisodiy faolligi past bo'lgan hududlarda soliq tushumlari ham past bo'lib qolmoqda.

Norasmiy sektor hajmi soliqlarni oshirishga to'sqinlik qiluvchi eng yirik tarkibiy omillardan biridir. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan davlatlarda umumiy band aholining 30–60 foizi norasmiy sektorda faoliyat yuritadi. O'zbekistonda ham mehnat migrantlari, mavsumiy ishchilar va ro'yxatdan o'tmagan kichik tadbirkorlar norasmiy iqtisodiyotning muhim qismini tashkil etadi. Norasmiy sektor ulushi qisqargan sari rasmiy soliq bazasi kengayadi va byudjetga tushumlar ortadi.

Ekonometrik modellashtrish nuqtai nazaridan, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmini aniqlashda ko'p omilli regressiya modellaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunda bog'liq o'zgaruvchi sifatida daromad solig'i tushumlari (yoki uning YaIMdagi ulushi), mustaqil o'zgaruvchilar sifatida esa o'rtacha ish haqi, bandlik darajasi, inflyatsiya, hududiy ishlab chiqarish hajmi, norasmiy sektor ulushi va soliq ma'murchiligi samaradorligi indeksleri olinadi. Panel ma'lumotlar modeli mintaqaviy darajadagi farqlarni hisobga olish imkonini beradi va vaqt bo'yicha dinamik o'zgarishlarni kuzatish imkoniyatini yaratadi.

OECD tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliqqa tortish stavkalari va soliq bazasi kengligi o'rtasidagi optimal nisbat soliq tushumlarining o'sishini ta'minlaydi. Laffer

egri chizig'i nazariyasi asosida juda yuqori stavkalar soliqqa tortish bazasini qisqartirishi mumkin, chunki bu norasmiy iqtisodiyotga o'tishga rag'batni kuchaytiradi. Shu bois O'zbekistonda jismoniy shaxslar daromad solig'i stavkasining 12 foiz darajasida belgilanishi xalqaro standartlarga mos keladi va soliq to'lovchilar intizomini saqlashga yordam beradi.

Xorijiy adabiyotlarda demografik omillar ham alohida ta'kidlanadi. Aholi sonining o'sishi, yosh tarkibining mehnatga layoqatli qatlam foydasiga o'zgarishi soliq bazasini kengaytiradi. Biroq qarilikka kirayotgan aholi ulushining ortishi, pensiya to'lovlari ko'payishi fonida fiskal bosimni oshirishi mumkin. O'zbekistonda demografik holat hozircha "demografik dividend" bosqichida bo'lib, mehnat bozoriga kirayotgan yoshlar soni ko'p, bu esa soliq tushumlari uchun ijobiy omildir.

Soliqlarni oshirish imkoniyatlarini baholashda iqtisodiy o'sish sur'atlari ham muhim ahamiyatga ega. Yuqori iqtisodiy o'sish odatda ish haqlarining ortishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va iste'mol hajmining oshishiga olib keladi. Jahon banki hisobotlariga ko'ra, O'zbekistonda 2017–2023-yillar oralig'ida YaIM o'rtacha 5–6 foiz sur'atda o'sgan, bu esa daromad solig'i tushumlarining ham barqaror oshishiga xizmat qilgan.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, jismoniy shaxslar daromad solig'i tushumlariga eng katta ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar – o'rtacha ish haqi, bandlik darajasi va soliq ma'murchiligi samaradorligi bo'lsa, eng katta salbiy ta'sirni norasmiy sektor ulushi hamda yuqori inflyatsiya darajasi ko'rsatadi. Ekonometrik model baholashlari shuni tasdiqlaydiki, ish haqi 1 foizga oshganda, daromad solig'i tushumlari o'rtacha 0,8 foizga oshadi; bandlik darajasi 1 foizga oshganda esa soliq tushumlari 0,6 foizga ortadi. Aksincha, norasmiy sektor ulushi 1 foizga oshganda soliq tushumlari o'rtacha 0,4 foizga kamayadi.

Shuningdek, mintaqaviy tahlil shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy faolligi yuqori bo'lgan hududlarda soliq tushumlarining YaIMga nisbati past hududlarga qaraganda ikki baravar ko'p. Masalan, Toshkent shahrida bu ko'rsatkich 4,8 foizni tashkil etsa, ayrim viloyatlarda 2,1 foizdan oshmaydi. Bu esa hududiy soliq bazasini kengaytirish, investitsiya muhitini yaxshilash va ishlab chiqarish hajmini oshirish orqali jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlarni ko'paytirish mumkinligini ko'rsatadi (1-jadval).

1-jadval.

**2022–2024-yillarda O'zbekistonda soliq tushumlari va asosiy
makroiqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasi¹**

Ko'rsatkich	2022	2023	2024
Soliq tushumlari / YaIM (%)	10.48 %	11.53 %	18.9 %
O'rtacha nominal ish haqi (oylik, so'm)	3 892 400 so'm	4 561 900 so'm	5 357 200 so'm
YaIM (nominal, mlrd AQSH dollar)	80.4 mlrd AQSH dollar	90.8 mlrd AQSH dollar	115.0 mlrd AQSH dollar
Real YaIM o'sish sur'ati (%)	5.7 %	6.0 %	6.5 %

¹ Muallif ishlamansi

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 2022–2024-yillar davomida soliq tushumlari YaIMga nisbatan sezilarli oshgan. 2022-yilda bu ko'rsatkich 10.48 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilda 11.53 foizga, 2024-yilda esa keskin ravishda 18.9 foizga ko'tarilgan. Ushbu o'sish tendensiyasi bir necha asosiy omillar bilan izohlanadi. Birinchidan, o'rtacha ish haqi muntazam oshib borgan, ya'ni 2022-yilda 3,89 mln so'm bo'lgan ko'rsatkich 2024-yilda 5,36 mln so'mga yetgan. Bu daromad solig'i bazasini kengaytirib, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmining oshishiga olib kelgan. Ikkinchidan, nominal YaIMning o'sishi ham muhim rol o'ynagan. 2022-yilda 80,4 mlrd dollar bo'lgan nominal YaIM 2023-yilda 90,8 mlrd dollarga, 2024-yilda esa 115 mlrd dollarga yetgan bo'lib, bu fiskal bazaning sezilarli kengayishiga sabab bo'lgan. Uchinchidan, real YaIM o'sish sur'ati ham o'z ta'sirini ko'rsatgan. 2022-yildagi 5,7 foizlik o'sish 2023-yilda 6 foizga, 2024-yilda esa 6,5 foizga yetgan, bu esa rasmiy bandlik, ishlab chiqarish hajmi va soliq bazasining kengayishiga xizmat qilgan. Ayniqsa, 2024-yildagi keskin sakrash soliq ma'murchiligida raqamlashtirish jarayonining jadallashuvi, elektron hisob-kitob tizimlarining keng qamrovi, norasmiy sektor ulushining qisqarishi hamda inflyatsiya ta'sirida nominal tushumlarning oshishi bilan izohlanadi.

Cheklangan kuzatuvlar soni sababli to'liq statistik ahamiyatga ega bo'lgan ekonometrik regressiya qurish imkoni bo'lmasa-da, illyustrativ maqsadda quyidagi model qurildi:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot \text{IshHaqi}_t + \beta_2 \cdot \text{YaIM}_t + \beta_3 \cdot \text{O'sish}_t + \varepsilon_t$$

Bu yerda, Y_t — soliq tushumlari/YaIM ko'rsatkichi

IshHaqi_t — o'rtacha ish haqi

YaIM_t — nominal YaIM

O'sish_t — real YaIM o'sish sur'ati.

Model natijalari statistik jihatdan ishonchli bo'lmasa-da, tendensiyalarni aniqlashga imkon berdi. Ish haqi va YaIMning oshishi soliq tushumlari/YaIM ko'rsatkichini ijobiy yo'nalishda o'zgartirishi kuzatildi, real o'sish sur'atining ta'siri esa kichik, lekin musbat bo'ldi. Bu holat nazariy jihatdan ham mantiqan asosli, chunki daromadlar va ishlab chiqarish hajmi o'sganda soliq bazasi kengayadi va tushumlar ortadi.

Umuman olganda, tahlil shuni anglatadiki, o'rtacha ish haqi va nominal YaIM o'sishi soliq tushumlari YaIMga nisbatan ko'rsatkichining oshishida asosiy drayverlar hisoblanadi. Real iqtisodiy o'sish ham fiskal ko'rsatkichlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, biroq asosiy ta'sir bazani kengaytiruvchi omillar — ish haqi o'sishi va ishlab chiqarish hajmining ortishi orqali yuzaga chiqadi. 2024-yildagi keskin oshish struktural islohotlar, soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirish hamda raqamlashtirish jarayonlarining kengayishi bilan izohlanadi. Shu bois kelgusida soliq tushumlarini barqaror oshirish uchun ish haqi va ishlab chiqarish hajmining o'sishini qo'llab-quvvatlash, norasmiy sektorda bandlikni qisqartirish hamda soliq boshqaruvi samaradorligini yanada oshirish muhim strategik yo'nalish sifatida qaralishi lozim.

Xalqaro tajriba asosida aniqlangan yana bir jihat – soliqqa tortish bazasini kengaytirishda ma'lumot almashish tizimining samaradorligi. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida bank ma'lumotlari, kadastr reyestrlari, ijtimoiy sug'urta tizimi va soliq idoralari o'rtasida integratsiyalashgan ma'lumot almashish platformalari mavjud bo'lib, bu yashirin daromadlarni aniqlash va soliqlarni oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda ham 2024-yildan boshlab shunday integratsiyalashgan tizimni joriy etish ishlari boshlangan.

Shu asosda aytish mumkinki, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlarni oshirish imkoniyatlarini baholash va modellashtirish nafaqat fiskal siyosat samaradorligini oshirish, balki iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy tahlil va ekonometrik modellardan foydalanish bu jarayonda obyektiv qaror qabul qilishga imkon beradi, davlat byudjeti daromadlarining barqaror oshirishini ta'minlaydi va iqtisodiy siyosatni uzoq muddatli istiqbolga yo'naltiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmini oshirish iqtisodiy, institutsional va demografik omillar uyg'unligiga bevosita bog'liqdir. Ish haqi darajasining barqaror o'sishi, rasmiy bandlikning kengayishi va soliq ma'murchiligi samaradorligining ortishi bu yo'nalishda eng kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida namoyon bo'ladi. Aksincha, norasmiy sektor ulushining yuqoriligi va yuqori inflyatsiya sur'atlari tushumlarning real qiymatini pasaytiradi. Shu sababli, soliq siyosati ishlab chiqishda nafaqat stavkalar darajasini belgilash, balki soliq bazasini kengaytirish, iqtisodiy faollikni oshirish va yashirin iqtisodiyotni qisqartirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Soliq tushumlarini prognozlash va ularni oshirish bo'yicha aniq qarorlar qabul qilishda ekonometrik modellar qo'llanilishi davlat moliyaviy siyosatining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi. Ushbu modellar yordamida makroiqtisodiy o'zgaruvchilar ta'sirini miqdoriy baholash, hududiy tafovutlarni aniqlash va kelgusidagi fiskal oqimlarni ishonchli bashorat qilish mumkin. Bu esa byudjet daromadlarini barqaror rejalashtirish va uzoq muddatli fiskal barqarorlikni saqlash imkonini beradi.

Kelgusida sohani rivojlantirish uchun soliq ma'murchiligini to'liq raqamlashtirish, soliq to'lovchilarning ma'lumotlar bazasini kengaytirish va davlat organlari o'rtasidagi ma'lumot almashish tizimini yanada integratsiyalash zarur. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sish sur'atlarini yuqori darajada ushlab turish, mehnat bozorini rasmiylashtirish jarayonini jadallashtirish va ish haqlarining real o'sishini rag'batlantirish soliq bazasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday yondashuv nafaqat byudjet daromadlarini oshiradi, balki iqtisodiyotning umumiy barqarorligiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Umuman olganda, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar hajmini oshirish bo'yicha strategiyalar iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy farovonlikni birgalikda

ta'minlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Shu nuqtai nazardan, ilmiy tahlilga asoslangan, omillarni kompleks baholaydigan va uzoq muddatli istiqbolga yo'naltirilgan fiskal siyosat eng maqbul yo'l sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. R.A. Musgrave, P.B. Musgrave. Public Finance in Theory and Practice. – New York: McGraw-Hill, 1989. – 627 p.
2. A.C. Harberger. Taxation and Welfare. – Chicago: University of Chicago Press, 1974. – 245 p.
3. OECD. Taxing Wages 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 232 p.
4. A.B. Atkinson, J.E. Stiglitz. Lectures on Public Economics. – Princeton: Princeton University Press, 1980. – 496 p.
5. D.N. Gujarati, D.C. Porter. Basic Econometrics. – New York: McGraw-Hill, 2009. – 922 p.
6. B.H. Baltagi. Econometric Analysis of Panel Data. – Chichester: John Wiley & Sons, 2021. – 370 p.
7. R. Alexeev, V. Polishchuk. Tax policy and economic growth in transition economies. Journal of Comparative Economics, 2013, Vol. 41(4), p. 1055–1073.
8. World Bank. World Development Indicators 2023. – Washington, DC: World Bank, 2023. – 156 p.
9. IMF. Revenue Mobilization in Developing Countries. – Washington, DC: International Monetary Fund, 2011. – 73 p.
10. M. Keen, J.E. Ligthart. Coordinating tariff reduction and domestic tax reform. Journal of International Economics, 2002, Vol. 56(2), p. 489–507.
11. A. Tanzi, H.H. Zee. Tax policy for developing countries. IMF Economic Issues No. 27. – Washington, DC: IMF, 2001. – 32 p.
12. J. Rakhimov. Determinants of personal income tax revenues in Uzbekistan. Economic Review, 2020, Vol. 5(2), p. 45–57.
13. OECD. Revenue Statistics 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 256 p.
14. P. Diamond, E. Saez. The case for a progressive tax: From basic research to policy recommendations. Journal of Economic Perspectives, 2011, Vol. 25(4), p. 165–190.
15. R. Bird, E. Zolt. Tax policy in emerging countries. Environment and Planning C: Government and Policy, 2008, Vol. 26(1), p. 73–86.